IMASCONGRESS

INTERNATIONAL MARMARA SOCIAL SCIENCES CONGRESS

December 4 - 5, 2020
Kocaeli / TURKEY

IMASCON 2020 AUTUMN
www.imascon.com

International Marmara Social Sciences Congress IMASCON 2020 -Autumn

4 – 5 December 2020 KOCAELI

PROCEEDINGS BOOK

Organizer

Sponsors

This congress proceedings book is published as an electronic format as e-book.

All rights reserved.

Editorial Board

Assoc. Prof.Dr. Öznur GÖKKAYA
Lect. İsmail KILICASLAN
Lect. Barış DEMİR
Lect. Kazım KAHRAMAN

ISBN: 978-625-409-180-3

Address Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü, Umuttepe Yerleşkesi Kocaeli, TÜRKİYE
Phone +90 262 303 1000
E-mail info@imascon.com
Web www.imascon.com

All legal and ethical responsibility of the studies belongs to the authors. All rights reserved. The copyright of this proceedings book belongs to Kocaeli University. It may not be copied or reproduced without permission.

IMASCON SESSION 6.3 / 12:30 – 13:45	Hall : 3 05 December 2020
SESSION CHAIR : Prof.Dr. Hulusi DOĞAN	
Prof. Dr. Hulusi DOĞAN	A Research On Food Waste Perception In Hotel Restaurants
Zehra DİKME	The Concept of Loyalty in Relationships Between Hospitality Businesses and Their Suppliers
Dr.Cüneyt MENGÜ	Digitalization in Travel Agencses
Seren Tarhan	Reflection of Entrepreneurship and Industrial Tourism Heritage in Anatolia: Case of Adana
Sema Nur YILDIZ	Tendencies of Studies Conducted in the Field of Tourism and Persons With Disabilities: A Content Analysis

ORAL PRESENTATIONS		
05 December 2020	**Sessıon 7**	**Time 14:00 – 15:15**

IMASCON SESSION 7.1 / 14:00 – 15:15	Hall : 1 05 December 2020
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Erman KILINÇ	
Dr. Yeşim AVUNDUK	The Relationship Between Organizational Stress And Job Performance
Assist.Prof.Dr. Erman KILINÇ	Effects of Covid-19 on Businesses and What to Do
Esra BAĞCI	The Effect of Employability Skills on Recruitment After On-The-Job Training Program
Esra BAĞCI	Analysis of Employability Skills Affected in Recruitments by Demographic Properties
Expert. H. Kerem ÖNER	Food and Agricultural Platform Cooperatives and Their Role in Rural Development
IMASCON SESSION 7.2 / 14:00 – 15:15	**Hall : 2 05 December 2020**
SESSION CHAIR : Assist. Prof. Dr. Ömer Baykal	
Dr. Ahmet ÇELİK	Antalya Kaleici From The Archaeological Drilling Excavation Antique Ceramic Workshop/Kiln Remains
Kemal AÇIKEL	Historical Dimension of the Ancient Age in Turkey
Dr. Ridvan YİĞİT	An Evaluation of the PerceptionTowards Women during the Mamluks period and the Records Regarding Women Causing Epidemic Diseases
Assist.Prof.Dr .Ömer BAYKAL	Islamist Woman in the Eye of Modern Woman
Yağmur Konuk	A Study on Understanding Bureaucracy Through Franz Kafka's the Castle Novel
Lec. Ariola Harizi	Selected Psychological and Personality Traits of Consumer Behaviour on the Market of Agricultural Products in Albania and Slovakia – Mind Genomics
Discussion	

MEMLÛKLAR DÖNEMİ'NDE KADIN ALGISI VE SALGIN HASTALIKLARA KADINLARIN NEDEN OLDUĞUNA DAİR KAYITLAR HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Ridvan Yiğit
Milli Eğitim Bakanlığı, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih
mnridvanyigit@hotmail.com

Özet
Memlûklarda kadınların sosyo-kültürel konumunu ortaya koymak için yapılan çalışmalar sayı ve içerik bakımından istenen düzeyde değilse de eldeki veriler kadın algısı hakkında bazı fikirler yürütmeye yetecek niteliktedir. Her ne kadar erkeklerin gölgesinde kalsa da Memlûk Dönemi biyografi kitaplarında adından söz edilen kadınlar da vardır. Ana kaynaklar ve tetkik eserler değerlendirildiğinde Memlûklar Dönemi'nde tek tip bir kadın imajından söz edilemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Doğal ev yaşantısı içinde ailenin bir ferdi olarak hayatını idame ettiren kadının yanı sıra aşırı harcamalarıyla dönemin ana kaynaklarında kendisinden söz edilen saray kadınlarına rastlamak mümkündür. Aynı şekilde dönemin müellifleri; bir tarafta elçilik heyetleri içinde zikredilen, görkemli törenlerle hac farizasını yerine getirmek üzere uğurlanan, cenaze törenlerine halife ve dört mezhep kadısının iştirak ettiği sultan eşlerinden bahsederken, diğer taraftan çeşitli vakıfların sunduğu imkânlarla karnını doyurabilen kimsesiz kadınlardan da söz etmektedir. Üstelik Memlûklar Dönemi'nde kadınların yalnızca sosyo-ekonomik açıdan değil dinî açıdan da farklı değerlendirmelere tabi olduğu dikkat çekmektedir. Ehl-i zimmete mensup kadınların dinî aidiyetlerini ortaya koyan kıyafetler giymeleri ve Müslüman kadınlara benzememeleri konusunda zaman zaman ikaz edildikleri görülmektedir. Bu çalışmada birçok farklı sosyal, dini, iktisadi tabakaya mensup olduğu görülen Memlûk kadınının 1438 yılında (h. 841) bizzat Sultan Barsbay'ın düzenlediği bir toplantıda vebanın yayılmasının nedeni olarak görülmesi ve sokağa çıkmalarının yasaklanması ile ilgili kayıtlar değerlendirilmeye çalışılacaktır. İncelemeye konu olan toplantıda salgın hastalıkların ortaya çıkması ve yayılmasında önleyici sağlık hizmetlerinin yetersizliği ya da hijyen koşullarının gözden geçirilmesi gibi konulara değinilmezken kadınların süslenerek sokaklarda gezmesinin temel neden sayıldığı görülmektedir. İçinden geçmekte olduğumuz dönemde de Covid-19 gibi salgın hastalıklar, depremler ve sel baskınları gibi doğal afetler konusunda farklı değerlendirmeler olduğu görülmektedir. Çalışmanın amacı kadın algısı üzerinden yapılan benzer değerlendirmelerin düşünce kodlarındaki izlerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Memlûklar, Kadın, Veba, Din

AN EVALUATION OF THE PERCEPTIONTOWARDS WOMEN DURING THE MAMLUKS PERIOD AND THE RECORDS REGARDING WOMEN CAUSING EPIDEMIC DISEASES

Abstract
Even though the studies carried out to reveal the socio-cultural status of women during the Mamluks'period are not at the desired level in terms of number and content, existing data are sufficient to develop some arguments about the perception of women during that period. Although women were overshadowed by men, there are some women whose names are mentioned in biography books on Mamluks'period evaluation of the main sources and technical studies make it clear that there is no uniform image of a woman in the Mamluk period. In addition to women who sustained their lives as member of the family in daily home life, it is possible to come across some palace women, whose excessive spending was mentioned in the main sources of the period. Moreover, it is noteworthy that in the Mamluk period, women were subjected to different evaluations not only in socio-economic terms but also in terms of religion. In this study, records regarding Mamluk women of many different social, religious and economic classes, who were perceived as the cause of the spread of the plague in a meeting organized by Sultan Barsbay by himself in 1438 (h.841)will be evaluated. In this particular meeting, while issues such as the inadequacy of preventive health services or the review of hygiene conditions in the break out and the spread of epidemic diseases were not brought up, the dressed up women were alleged to cause the plague. In the current period we are going

through, it is seen that there are different evaluations about natural disasters such as epidemic diseases (Eg. Covid-19), earthquakes and floods. The aim of the study is to try to unearth the traces of similar evaluations within thought codes based on perceptions of women.

Keywords: Mamluks, Woman, Plague, Religion.

Giriş

Memlûklar Mısır coğrafyasına dışarıdan gelen ve bilhassa askerî alanda istihdam edilen bir sınıf olsa da saray hizmetlerinde kullanılmak üzere cariyelerin de satın alındığı[16] görülmektedir. Memlûk kaynakları bu cariyelerin genellikle çeşitli hizmet alanlarında istihdam edildiğini gösterse de bazılarının sultan tarafından eş olarak mümtaz bir konuma yükseltildiği de olmaktaydı. Sultan eşlerinin sultan hayattayken nüfuz sahibi ve müreffeh bir hayat yaşayan kişiler olduğu görülse de kaynaklardaki bilgiler onların sultanın ölümünden sonra sıradan memlûklarla dahi evlendiklerini[17] ortaya koymaktadır. Memlûk toplumunda ayrıcalıklı bir sınıf sayılabilecek olan sultan eşleri ya da kızlarının maddi imkânlarla desteklendiği, öldükleri zaman kendilerine konumlarıyla mütenasip merasimler yapıldığı[18] görülmektedir. Ancak bu durumun tüm memlûk kadınları için geçerli olmadığı, üst yönetim mensubu olan yüksek rütbeli emirlerin eşleri için bu türden törenler yapıldığı müşahede edilmektedir. Sultan Barsbay Dönemi kaynakları tarafından aktarılan bilgiler, sıradan memlûk kadınlarıyla ilgili olarak özellikle buhranlı dönemlerde birtakım kısıtlayıcı fetvalar verildiği[19] yönündedir. Ancak aynı kaynaklar tersten okunduğu zaman Memlûklar döneminde kadınların genel itibarıyla özgürce sokaklarda dolaşabildiği, alışveriş yapabildiği, hamamlara ya da Nil kıyısına eğlenmek amacıyla gidebildiği sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir. Memlûk toplumunda kadınların konumu hakkında yapılan bazı araştırmalar, Eyyûbîler döneminde bile kadınlar tarafından inşa ettirilen onlarca hayır kurumu bulunduğu ve Memlûklar döneminde de bu sayının arttığını[20] ortaya koymaktadır. Ancak yine de muhtelif hayır kurumlarının banisi olan kadınların memlûk elitlerinin eşleri olduğu dikkat çekmektedir.

1.Memlûklarda Kadınların Sosyal Hayattaki Yeri

Memlûk tarihinde kadınların yeri ve sosyal hayatta işgal ettikleri konum hakkında yapılan çalışmalar, konuya etraflıca anlamamıza yardım edecek noktada değildir. Bunun en temel sebebi de kuşkusuz elde yeterince bilgi olmaması ve Memlûk tarihine müteallik kaynakların kadınlarla ilgili çok az bilgi veriyor olmasıdır. Memlûklar Dönemi'nde kadının sosyal konumunu ortaya koymak amacıyla müstakil bir çalışma yapan A. Abdürrazık, Orta Çağ İslam dünyasında kadın merkezli bir konuyu ele almaya sıcak bakılmadığını[21] ifade ederek, bir anlamda kaynak yetersizliğinin dayandığı zihnî yapıyı ortaya koymaktadır. Memlûk toplumunda kadınların rolü hakkında yapılmış bazı çalışmalar olsa da bu konunun ülkemizde de yeteri kadar ilgi gördüğünü söylemek mümkün değildir.

*Dr., Öğretmen, MEB, E-posta: mnridvanyigit@jotmail.com , ORCİD:0000-0003-2076-6583

[16]Ali Paşa Mübarek, Memlûk edinme konusunda en dikkat çekici sultanlardan biri olan ve memlûklar için yüksek bedeller ödeyen Muhammed b. Kalavun'un memlûklarla beraber cariyeler de satın aldırdığını yazmaktadır. Konuyla ilgili olarak bk: Ali Paşa Mübarek, el-Hıtatü't-Tevfikiyyetü'l-Cedide li Mısri'l-Kahire, 2. Basım, Kahire: el-Hey'etül Mısriyyeti'l Âmme li'l Kitâb, 1980, Cilt 1, 198.

[17]Mahmûd Rızk Selîm, Asru Selâtini'l-Memâlîk ve Nitâcühü'l-İlmî ve'l-Edebî, Cilt 2, Kahire: Mektebetü'l Adab el-Cemami', 1962, 337-338.

[18]Rükneddin Baybars el-Mansurî ed-Devâdar, Zübdetü'l-Fikre fi Tarihi'l-Hicre, D.S.Richards (thk.), Beyrut: Das Arabische Buch, 1998/1419, Cilt 9, 304; Ahmed Abdurrâzık, el-Mer'e fi Asri'l-Memlûkiyye, Kahire: el-Hey'etü'l Mısriyyeti'l-Amme li'l Kitâb, 1999, 21.

[19]el-Melikü'l Müeyyed İmadüddin İsmail b. Ali, Ebü'l-Fidâ, el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer, Mahmud Deyyub(thk.), Beyrut: Dârü'l Kütübü'l İlmiyye, 1997/1417, Cilt 2, 291; Ahmed Muhtar Abbadî, Fî Tarihi'l-Eyyubiyyîn ve'l-Memâlîk, Beyrut: Daru'n Nahdati'l Arabiyye,1995, 112; Muhammed Süheyl Takkuş, Tarihü'l-Memâlîk fi Mısr ve Bilâdi'ş-Şam 648-923 H/1250-1517 M., Beyrut: Darü'n Nefâis,1999, 43.

[20]*Yossef Rapoport, Women and Gender in Mamluk Society: An Overview, Mamluk Studies Review, XI, 2, 2007*, 17-18.

[21]Abdurrâzık, el-Mer'e, 9-10.

Sultan Barsbay Dönemi'nde kadınların sosyal hayattaki konumu hakkında ulaşabildiğimiz kısıtlı bilgilerin genel Memlûk tarihi için de geçerli olduğu, çoğunlukla Memlûkları ilgilendiren[22] yahut Memlûk üst yönetim mensuplarının eşleri, kızları ve bazen de çeşitli ilim sahalarında öne çıkmış kadınların kaynaklarda yer alabildiği görülmektedir.[23] Orta ve alt tabakaya mensup olan kadınların ise yalnızca çeşitli kısıtlamalar ve ilgili dönemde yaşanan olumsuzluklar söz konusu olduğunda gündeme geldiği müşahede edilmektedir. Burcî (Çerkes) Memlûklar Dönemi araştırmaları için büyük öneme sahip olan Aynî, Makrizî, İbn Tagribirdî ve İbn İyas gibi önemli müverrihlerin eserlerinde kadınlarla ilgili müstakil malumat bulunmazken bazen başka konulardan bahsedilirken dolaylı olarak kadınları ilgilendiren konulara temas edildiği görülmektedir. Sultan Barsbay Dönemi'nde kadınların toplumsal algıda işgal ettikleri konumu göstermesi açısından yukarıda adları verilen tarihçilerden Aynî hariç diğer üçünün teyit ettikleri bir olay konuyu aydınlatmaya yardımcı olacaktır.

2.Sultan Barsbay Dönemi'nde Kadın Algısı ve Bazı Kısıtlamalar

Memlûk tarih yazıcılığında kullanılan dil ve üslûp dışında, temas edilen konular değerlendirildiğinde Memlûk tarihçilerinin bilhassa devletin yönetim merkezinde gerçekleşen toplantılar hakkında doyurucu bilgiler verdikleri söylenebilir. Makrizî ve İbn Tagribirdî, 23 Ramazan 841 (M. 20 Mart 1438, Çarşamba) [24] tarihinde Memlûkların yönetim merkezi olan Kalatü'l-Cebel'de[25] gerçekleşen bir oturumdan bahsetmektedirler. Aynı toplantının sonraki dönem tarihçilerinin eserlerinde de[26] yer ettiği göze çarpmaktadır. Esasen kalede gerçekleşen her oturum detaylarıyla anlatılmaz. Ancak bu oturum birkaç açıdan önemli olacak ki bilhassa Makrizî ve İbn Tagribirdî neredeyse yapılan tüm konuşmaları etraflıca aktarmıştır.

Adı geçen müverrihler Sultan Barsbay'ın son hükümdarlık yılının ramazan ayında *Sahih-i Buharî* tilavetinin tamamlandığı[27] bilgisini vermekte ve Memlûklar Döneminde Ramazan ayının ayrı bir önemi olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli araştırmalar Ramazan ayında bir anlamda genel af ilan edilerek mahkûmların tahliye edildiğini, bazı borçların bizzat sultan tarafından ödendiğini ve *Sahih-i Buharî* okunmasının bir gelenek haline geldiğini[28] ortaya koymaktadır. İbn Tagribirdî, 841/ M. 1438 yılı ramazan ayı başlarında bir veba salgınının ortaya çıktığı bilgisini verirken, Makrizî de ramazan ayı sonlarında yapılan toplantıda sultanın âlimlere; vebanın nedenleri, nasıl durdurulacağı gibi konularda[29] sorular yönelttiğini yazmaktadır.[30]

---

[22] Sultan Berkuk Devri'nden itibaren Memlûkların evlenmelerine izin verilmesi ve bu durumun sonucunda müstakil bir askerî sınıf olan Memlûk sınıfının ikta alım satımı dâhil olmak üzere çeşitli halk kesimleriyle kurduğu bağların olumsuz sonuçları hakkında bir değerlendirme için bk: M.C. Şehabeddin Tekindağ, Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 1961, 152-154.

[23] İbn Hacer'in iki kadın alimden icazet alması konusu hakkında bk: Abdürrazık, el-Mer'e, 32-33.

[24] Makrizî ve İbn Tagribirdî oturumun çarşamba günü gerçekleştiğine işaret etmektedir. Türk Tarih Kurumunun tarih çevirme kılavuzu ise adı geçen günün perşembeye denk geldiğini göstermektedir. Bu durumda ana kaynakların kayıtlarını esas almak durumundayız. Detaylarla ilgili olarak bk: Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrizî, Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk, Kahire: Muhammed Mustafa Ziyade (neşr.), Matbaatü'l-Cenne, 1939, Cilt 4/II, 1031; Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Tagribirdî, en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûk-ü Mısr ve'l-Kahire, Muhammed Hüseyn Şemsuddin (thk.) Beyrut: Darû'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1423/ 1992, Cilt 14, 273.

[25] Kalatü'l-Cebel'in tarihsel süreçte geçirdiği değişimler için Ridvan Yiğit, Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde Mısır'da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat, Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir 2018, 196-198.

[26] Ebü'l-Bereket Zeynüddin Muhammed b. Ahmed İbn İyas, Bedai'üz-Zühûr fi Vekâyii'd-Dühûr, Kahire: Muhammed Mustafa (thk.), Darü'l-Kütüb ve'l-Vesaikü'l Kavmiyye, 2008, Cilt 2, 183.

[27] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1031; İbn Tagribirdî, Cilt 14, 273.

[28]David Ayalon, The Mamluk Military Society, London: Variorum Reprints, 1979, 49.

[29] Veba konusuna hasredilmiş bir çalışma telif eden İbn Hacer de bu salgının ilahî bir ceza olduğu kanaatindedir. Detaylar için bk: Ebü'l Fazl Şihabüddin Ahmed b. Hacer el-Askalanî, Bezlü'l-Maûn fi Fazli't-Taûn, Ahmed İsa Abdulkadir el-Kâtib (thk.), Riyad: Darü'l-Âsıme, 1991, 345-357; Adı geçen yılda gerçekleşen veba salgınının nedenleri, gelişimi ve sonuçlarıyla ilgili olarak bk: İlyas Gökhan, el-Eşref Barsbay Döneminde Memlûk Devleti'nde Salgın Hastalıklar ve İktisadi Buhranlar, Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XXIII, Sayı 1, 2008, 124-127 .

[30] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1032.

Günümüzde tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19'un sebebiyet verdiği korku iklimi düşünüldüğünde veba salgınının devlet erkânının gündemini işgal eden konuların başında yer almasının nedenleri daha iyi anlaşılır. İbn Tagribirdî'ye göre, 841 (M. 1438) yılı Ramazan ayı sonlarındaki toplantıda sultan ulemaya vebanın Allah tarafından kendilerine gönderilen bir ceza olup olmadığını sordu. Müellif isim belirtmeden fukahadan bazısının veba salgınını zinanın yaygınlaşmasına, kadınların süslenerek sokaklarda dolaşmasına bağladığını[31] aktarmaktadır. Aynı toplantıyı detaylıca anlatan Makrizî de bir başka katılımcının kadınların sokaklara çıkması, çarşılarda gezmesinin yasaklanması önerisinde bulunduğu[32] bilgisini vermektedir. Kaynaklar mukayeseli olarak tetkik edildiğinde; bu öneriye karşı çıkarak yasağın yalnızca genç kadınlarla sınırlı olması, yaşlı kadınlara muafiyet tanınması gerektiğini savunan kişilerin de olduğu görülmektedir. Uzun ve hararetli tartışmalarla geçtiği anlaşılan toplantı sonucunda sultanın tüm kadınlar için genel bir sokağa çıkma yasağı getirdiği konusunda kaynaklar ittifak etmektedir. [33]

Yukarıda detayları verilen toplantının gerçekleşme şekli, içeriği, tartışma usulleri, meselelerin ele alınış yöntemi ve katılımcıları düşünüldüğünde bazı tespitler yapmak mümkün görünmektedir. Öncelikle Memlûk sultanlarının çeşitli vesilelerle dört mezhep kadısını ve bazı âlimleri toplantıya çağırdığı, onların fikrini aldığı ve önerileri doğrultusunda bazı kararlar aldığı görülmektedir. Salgının tıbbi açıdan ziyade itikadi açıdan bir değerlendirmeye konu olması ayrıca dikkat çeken hususlardan biridir. Ancak bunların ötesinde önleyici hizmetlerin artırılması ya da sağlık kurumlarının sayı ve kapasite imkânlarının takviye edilmesi gibi çözüm önerileri değil, önlem olarak kadınların sokağa çıkmasının yasaklanması söz konusu olmuştur. Bir anlamda vebanın artmasından kadınlar sorumlu tutulmuş ve önlem olarak sorumlulara kısıtlama getirilmiştir.

Meselenin dinî ve ilmî yönlerinin yanında sosyal ve iktisadî yönleri üzerinde de düşünmek gerekir. Ana hatlarıyla da olsa günümüze bu konuyu aydınlatabilecek kadar bilgi ulaştığını söylemek mümkündür. İbn İyas'ın kayıtları söz konusu yasaktan sonra Kahire'de alışverişin durduğunu, ticaretin tükenme noktasına geldiğini[34] ortaya koymaktadır. Dönemin doğrudan tanığı olan İbn Tagribirdî ise yasağa muhalif hareket eden kadınların ağır cezalara çarptırılacağı, hatta idam edileceğini[35] açıkça yazmaktadır. Makrizî de yasağı uygulamakla yükümlü görevlilerin Kahire sokaklarında denetime çıkarak bazı kadınları darp ettikleri[36] bilgisini vermektedir. Yasakların yalnızca alışveriş yapmak gibi asgari şartlardan bile mahrum olan hane halkını değil, alışverişten aldığı vergiden mahrum kalan yönetici zümreyi de olumsuz etkileyeceği muhakkaktır. Zira yasakların uzun sürmediği, Sultan Barsbay'ın pazar alışverişine ve kadınların hamama gitmelerine imkân tanıyan yeni bir karar aldığı[37] görülmektedir.

Kadınların sosyo-ekonomik hayatı hakkında günümüze gelen kısıtlı bilgilerden bile esasen tarihin hiçbir döneminde tek tip bir kadın imajı olmadığını anlamak mümkündür. Detayları yukarıda verilmeye çalışılan ve reaya sınıfına mensup olan kadın imajı ile üst yönetim mensuplarının eşlerinin yaşantısı, ulaşabildikleri imkânlar haliyle Memlûklar döneminde de farklıydı. İbn Tagribirdî tarafından verilen kayıtlar, bazen sultan eşlerinin yaptığı harcamaların tenkit edildiğini ortaya koymaktadır. Müellif, 839 yılı (M. 1435/1436) olaylarını anlatırken Sultan Barsbay'ın Şahruh Mirza ile yapılacak muhtemel savaşı finanse etmek üzere ek vergi koyma ya da çeşitli malları müsadere yetkisi istediğinde âlimlerin olumsuz görüş belirttiğini yazmaktadır. Ayrıca adı verilmeyen bir âlimin: *"Sultanın karısı,*

[31] İbn Tagribirdî, Cilt 14, 273.
[32] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1032.
[33] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1032; İbn Tagribirdî, Cilt 14, 273; İbn İyas, Bedai'üz-Zühûr, Cilt 2, 183.
[34] İbn İyas, Bedai'üz-Zühûr, Cilt 2, 182.
[35] İbn Tagribirdî, Cilt 14, 274: Makrizî, meşhur eserinde yasaklara muhalefet eden kadınların cezalarını çekmesi için Babü'l-Fütûh civarında inşa edilmiş olan bir kadın hapishanesinden bahsetmektedir. Konuyla ilgili olarak bk: Hapishaneler için bk, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrizî, el-Mevaiz ve'l-İtibar bi Zikri'l-Hıtat ve'l-Asâr el-Ma'ruf bi'l-Hıhat-ı Makriziyye, Cilt I-II, Beyrut: Darü's-Sadr, Tabatü Cedidetü Bil-Ufset. Tarihsiz, Cilt 2, 187-188.
[36] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1032.
[37] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1033; İbn Tagribirdî, Cilt 14, 275

oğlunun sünnet düğünü için 30.000 dinar kıymetinde bir elbise giyerken nasıl fetva verilsin?" ifadelerini kullanması[38] dikkat çekicidir.

Sultan Barsbay Dönemi'ndeki örnek olay, sultan eşlerinin sahip olduğu imkânlar konusunda Memlûk tarihinde yegâne örnek değildir. Zira Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde de meşhur âlim Takiyyüddin İbn Dakîk el-Iyd(ö. 1302/ h. 702)[39] halka ek vergiler getiren bir düzenlemeye karşı çıkmıştı. Muhammed b. Kalavun, kadıya Muzaffer Kutuz Dönemi'ndeki savaş tehdidi sırasında ek vergilere fetva verildiğini hatırlatınca, İbn Dakik'in:"*O dönemde, önce sultan ve emirlerin eşlerinin ziynetleri dahi toplandı."* cevabını verdiği[40] bilinmektedir. Bu kayıtlar, sultan eşlerinin sahip olduğu maddi imkânlarla Memlûkların kuruluşundan itibaren bir şekilde tartışma konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Memlûk elitlerinin eşleri ile pazar alışverişi bile yapamayan sıradan Memlûk kadını arasındaki izahı kabil olmayan fark dönemin kaynakları tetkik edildiğinde ortaya çıkmaktadır.
Sultan Barsbay'ın, savaş masraflarını karşılamak amacıyla da olsa halka ek külfet getiren yeni vergiler için istemiş olduğu fetvanın verilmemesi bazı bakımlardan ehemmiyet arz etmektedir. Öncelikle bu durum sultan yahut üst yönetim mensuplarının eşleri tarafından yapılan yüklü harcamalar ve yönetici sınıfın yaşantısıyla ilgili önemli bilgi vermektedir. Ayrıca sultanın talebinin reddedilmesi, Memlûk âlimlerinin yalnızca tasdik makamı gibi çalışmadığını da ortaya koymaktadır. Sefer finansmanı konusunda istediğini alamayan Sultan Barsbay'ın kullandığı: *"Atı olan atla, eşeği olan eşekle sefere katılacak."* ifadelerinin askeri disiplini sağlama[41] amacı taşıdığı şeklinde yorumlanması mümkün olsa da bu ifadenin aynı zamanda sultanın içine düştüğü zor durumun bir tezahürü olduğu şeklinde de değerlendirilmesi mümkündür.

Sonuç

Memlûk tarihinin tamamında olduğu gibi Sultan el-Eşref Barsbay Dönemi'nde de yönetim merkezi olan ve devletin iktisadi, siyasi, sosyo-kültürel hayatına yön veren yer Kalatü'l-Cebel olmuştur. Burada düzenlenen bir toplantıdan yola çıkılarak Memlûklar döneminde kadınların işgal ettiği konum bir tarihsel kesit şeklinde yansıtılmaya çalışılmıştır. İncelenen kaynaklardan elde edilen somut sonuçların başında Sultan Barsbay Dönemi'nde memlûk toplumuna mensup olan tüm kadınları kapsayıcı genel bir yargıya varmanın mümkün olmadığıdır. Yönetici sınıfa mensup olan devlet adamlarının eşlerinin israf derecesine varan harcamalarının tenkit konusu olduğu, dönemin tanığı olan tarihçilerin de bu konuları kaleme almaktan geri durmadıkları müşahede edilmiştir. Ayrıca salgın hastalıklar, kuraklıklar, bereketiyle Mısır'a hayat veren Nil nehrinin istenen düzeyde taşmaması gibi olumsuz sonuçlar doğuran durumlara bilimsel açıdan değil dinî açıdan yaklaşılması dikkat çekicidir. İncelenen örnek olayda temel sorun, veba salgınının kadınların sokaklarda süslenerek gezmeleri şeklinde tanımlanmış, çözüm olarak kadınların sokağa çıkmalarının yasaklanması fikri kabul görmüştür. Vebanın sağlıksız koşullarda yayıldığı ve tıbbî önlemlerle azaltılabileceği/ortadan kaldırılabileceği yönünde bir fikrin toplantıda dile getirildiğine yönelik kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanmaması, meselenin bilimsel zeminde ele alınmadığını göstermektedir. Bilakis sorunun nedeni ve kaynağı olarak görülen kadınlara yönelik sokağa çıkma yasakları uygulamaya konmuştur. Ancak yasakların sorunu çözmek yerine yalnız sosyal değil aynı zamanda iktisadi sorunları artırdığı için uzun süreli olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak normal zamanlarda sosyal hayata katılım konusunda sorun yaşamayan memlûk kadınının zor dönemlerde bazı hürriyetlerinden yoksun kaldığı, bu mahrumiyetin de dinî gerekçelere bağlandığı görülmüştür.

[38] İbn Tagribirdî, Cilt 14, 252: Memlûklar Dönemi'nde giyilen kıyafetler üzerine Mayer tarafından yapılan bir çalışmada, dönemin kadınları tarafından giyilen kıyafetler için de müstakil bir bölüm açılmıştır. İlgili bölüm için bk: Leo Aryah Mayer, Mamluk Costume, Geneve: Albert Kundıg, 1952, 69-74.
[39]Söz konusu büyük âlimin Kâdılkudâtlığa görevlendirilmesi ile ilgili olarak bk: Ebü'l Abbas Şihabüddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed el Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî, Nihayetü'l-Ereb fi Fünuni'l-Edeb, Kahire: y.y., 1374, Cilt 31, 299.
[40]Selim, Asru Selâtîni'l-Memâlik, Cilt 2,94.
[41] Memlûk askerî teşkilatı hakkında yazılan bir eserde söz konusu ifadenin Ecnadü'l-Halka'yı ıslah ve disiplini tekrar tesis etme amacına yönelik olduğu iddiası için bk: Altan Çetin, Memlûk Devletinde Askerî Teşkilat, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007, 138.

KAYNAKÇA

Abbadî, A. (1995), *Fî Tarihi'l-Eyyubiyyîn ve'l-Memâlîk*, Beyrut: Daru'n Nahdati'l Arabiyye.

Abdurrâzık, A. (1999) *el-Mer'e fi Asri'l-Memlûkiyye*, Kahire: el-Hey'etü'l Mısriyyeti'l-Amme li'l Kitâb

Ayalon, D. (1979) , *The Mamluk Military Society*, London: Variorum Reprints.

Çetin, A. (2007), *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilat*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Ebü'l Fazl Şihabüddin Ahmed b. Hacer el-Askalanî.(1991), *Bezlü'l-Maûn fi Fazli't-Taûn*, thk. Ahmed İsa Abdulkadir el-Kâtib, Darü'l-Âsıme, Riyad.

Ebü'l-Fidâ, el-Melikü'l Müeyyed İmadüddin İsmail b. Ali. (1997/1417), *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, thk. Mahmud Deyyub, Beyrut: Dârü'l Kütübü'l İlmiyye.

Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Tagribirdî. (1992), *en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûk-ü Mısr ve'l-Kahire*, thk. Muhammed Hüseyn Şemsuddin, Beyrut : Darû'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Makrizî. (1939), *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, neşr. Muhammed Mustafa Ziyade, Kahire: Matbaatü'l-Cenne.

---------- (Tarihsiz), *el-Mevaiz ve'l-İtibar bi Zikri'l-Hıtat ve'l-Asâr el-Ma'ruf bi'l-Hıhat-ı Makriziyye*, Beyrut: Darü's-Sadr, Tabatü Cedidetü Bil-Ufset.

Ebü'l Abbas Şihabüddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed el Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî. (1374) *Nihayetü'l-Ereb fi Fünuni'l-Edeb*, Kahire: y.y.

Ebü'l-Bereket Zeynüddin Muhammed b. Ahmed İbn İyas. (2008), *Bedai'üz-Zühûr fi Vekâyii'd-Dühûr*, thk. Muhammed Mustafa., Kahire : Darü'l-Kütüb ve'l-Vesaikü'l Kavmiyye.

Gökhan, İ. (2008) , el-Eşref Barsbay Döneminde Memlûk Devleti'nde Salgın Hastalıklar ve İktisadi Buhranlar, *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXIII, Sayı 1: ss. 91-136.

Mayer, Leo A. (1952), *Mamluk Costume*, Geneve: Albert Kundıg.

Mübarek, A. P. (1980), *el-Hıtatü't-Tevfikiyyetü'l-Cedide li Mısri'l-Kahire*, Kahire: el-Hey'etül Mısriyyeti'l Âmme li'l Kitâb.

Rapoport, Y (2007) , Women and Gender in Mamluk Society: An Overview, *Mamluk Studies Review*, XI, 2: ss.1-47.

Rükneddin Baybars el-Mansurî ed-Devâdar. (1998/1419), *Zübdetü'l-Fikre fi Tarihi'l-Hicre*, thk. D.S.Richards, Beyrut: Das Arabische Buch.

Selîm, M. R. (1962), *Asru Selâtini'l-Memâlîk ve Nitâcühü'l-İlmî ve'l-Edebî*, Kahire: Mektebetü'l Adab el-Cemami'.

Takkuş, M. S. (1999), *Tarihü'l-Memâlîk fi Mısr ve Bilâdi'ş-Şam 648-923 H/1250-1517 M*., Beyrut: Darü'n Nefâis.

Tekindağ, M.C. Ş. (1961), Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi:* ss. 206-236.

Yiğit, R. (2018), *Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde Mısır'da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat*, Doktora Tezi, Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.